

Fotografia extreta de Freepik

METÀFORA I PODER: GENEALOGIA CRÍTICA A LA FILOSOFIA DE SARAH KOFMAN

Carlota Gómez Herrera

Investigadora. Universitat de València

INTRODUCCIÓ

Sarah Kofman, filòsofa, escriptora i docent francesa, va manifestar un interès profund per l'entramat conceptual que vincula 'dona' i 'veritat'. Aquesta inquietud és compartida per Jacques Derrida i va ser desenvolupada magistralment a la seva obra *Espolones. Los estilos de Nietzsche (1981)*. En la dècada dels vuitanta, aquests dos intel·lectuals consagrats van abordar amb dedicació una revisió crítica de la representació de la dona en el pensament nietzscheà. Malgrat les seves divergències metodològiques, tant Kofman com Derrida van presentar una mirada transformadora de la 'misogínia' que sovint s'atribueix a Nietzsche. Aquesta perspectiva, lluny de categoritzar-lo com a 'misogin', obrí camí a noves oportunitats hermenèutiques, desvetllant estrats de significat fins llavors menyspreats i oferint una comprensió més matisada i complexa de la relació

entre Nietzsche i la figura de la dona en el seu pensament. En la seva obra, Derrida exposa el caràcter indecidible del terme 'dona' en els textos de Nietzsche, argumentant que darrere d'aquesta paraula s'amaga una oposició fonamental entre 'veritat' i 'no-veritat'. Aquesta oposició, segons Derrida, no es resol dialècticament en favor d'una de les dues dimensions de l'oposició. És precisament aquesta impossibilitat d'arribar a una definició última del signe 'dona' la que permet als textos de Nietzsche obrir-se a noves interpretacions.

El que és originari és la tensió, l'impuls, no la unitat. El conflicte és el punt de partida. No hi ha un origen únic, un principi, ni una identitat lingüística, a priori, que sigui el fonament del concepte i el seu moviment. En aquest sentit, es desemmascara la identitat de la paraula com una cosa sempre produïda, derivada del conflicte i de la presa de posició. És un

mite, és enganyosa. Tant Kofman com Derrida convergeixen en la comprensió d'aquesta dinàmica. Arriben a la conclusió que la paraula participa del costat creatiu del llenguatge d'una manera concreta: estructura el llenguatge en lluitar contra si mateixa, formant part de la lluita amb l'indecible del llenguatge que cerca ser expressat. Humboldt afirmava que tota expressió lingüística és una manifestació d'una possibilitat creativa que travessa completament el llenguatge humà. La paraula sempre reflecteix una tensió fundacional, una doble cara de la mateixa moneda: la tensió entre allò dit i allò per dir (allò indecible). Sense la paraula no hi ha alliberament, no hi ha emancipació. No obstant això, encara que la paraula és condició per a l'emancipació, al mateix temps no pot evitar tornar-se totalitària en la mesura que la identitat tendeix a presentar-se com el primer, l'única cosa, com un fonament, perquè és el mecanisme a través del qual es considera que es guareix la seva ferida inicial de base.

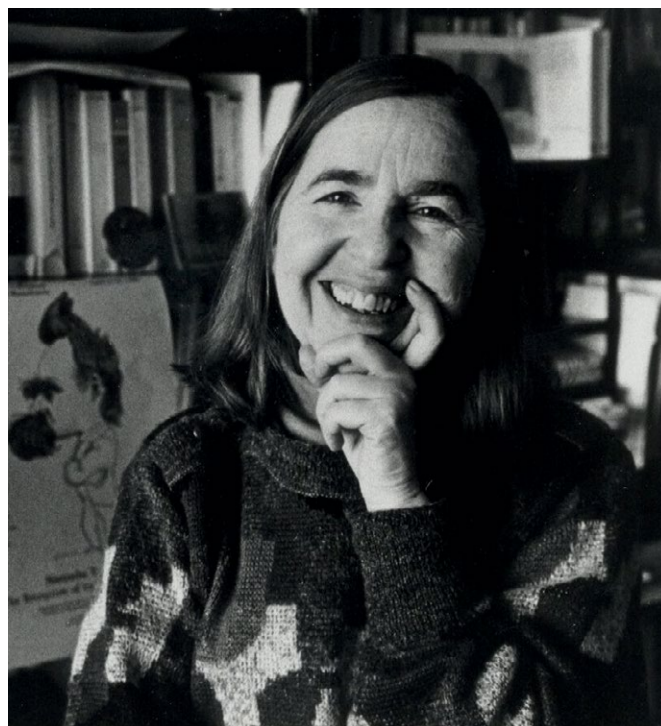
ÉS POSSIBLE TEORITZAR DESPRÉS DEL POSTESTRUCTURALISME?

A partir d'aquesta desconstrucció emprada per Derrida i particularment desenvolupada per Kofman, com a estratègia de restauració hermenèutica que concedeix un retorn a la poiesi del concepte, esdevé possible erigir la identitat del subjecte de manera no heterònoma, ja sigui en el pla lingüístic, polític, o altres esferes. Conforme assenyala Celia Amorós, "conceptualitzar bé és polititzar bé" (2008). Per acomplir la tasca essencial de la filosofia política, que implica la capacitat de nomenar i transformar la realitat, és imprescindible comprendre-la adequadament. En aquest sentit, cal buscar el significat no des de la fe en una connexió real i preestablerta entre el concepte i l'objecte, propi del paradigma epistemològic subjecte-objecte. Més aviat, aquest sentit es troba en les relacions de poder que encarnen les forces desiguals presents a la realitat i que troben la seva expressió a la xarxa lingüística.

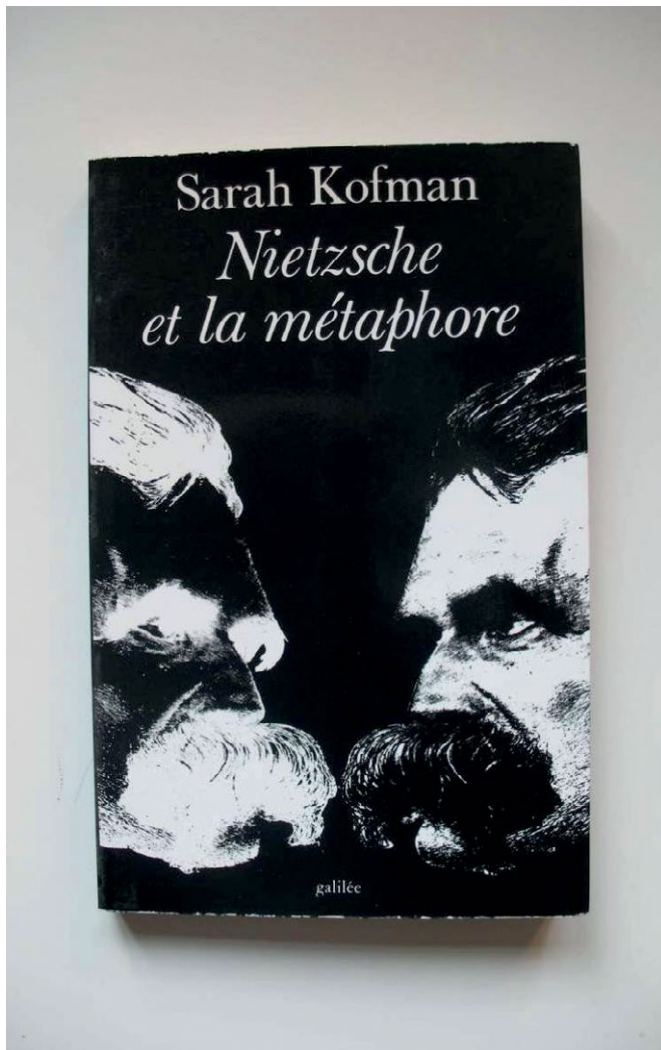
LA METÀFORA: ALIADA EN EL TRAJECTE I EL PROJECTE FEMINISTA

Per tant, esdevé imperatiu emprendre un retorn hermenèutic cap a la *poiesi* del concepte des d'una perspectiva feminista, ja que aquest determina l'acte creatiu de violència com una manifestació de poder que oculta l'apropiació inherent al procés metafòric. Segons Kofman, tota interpretació de la metàfora és conseqüència d'un tipus de voluntat. Segons l'anàlisi de Kofman, cada interpretació de la metàfora emana d'un específic tipus de voluntat. En aquest sentit, la tasca de

rescabalar la metàfora de l'oblit, com impulsa el feminisme, i retrocedir fins a l'origen de l'activitat metafòrica adquiriria un caràcter transcendent. Aquesta recuperació permetria a la dona, en la seva condició de ciutadana i *homo poieticus*, exercir amb plenitud la seva constitució i capacitat poètica. A través d'aquesta exploració dels fonaments metafòrics, la dona podria, de fet, articular-se activament amb el món, generant noves capes de significat social, polític, cultural i vital. En última instància, aquesta aproximació permetria la creació d'un teixit interpretatiu renovat, que transcendeix les limitacions imposades pels models preexistents, oferint noves i riques perspectives sobre la realitat. Aprofundir en l'activitat metafòrica originària revela el caràcter inesgotable de la interpretació. La metàfora, més enllà de la seva funció crítica metafísica, posseeix una dimensió heurística i cognitiva que no només desvetlla nous *Lebensgeföhle*, sinó que també estimula la creació de noves maneres d'experimentar la vida i el desenvolupament de noves disposicions d'ànim per enfrontar les experiències vitals. La penetració de la teoria feminista en la concepció kofmiana de la metàfora, en la seva modalitat desconstructiva, sorgeix com un impuls capaç de reanimar una renovada voluntat de poder. Aquesta revitalització se manifesta com una força creadora afirmativa, la qual s'autoadmet amb la destresa de desfer i construir de nou, establint així un diàleg fructífer entre la crítica i l'afirmació, un diàleg que potencia la riquesa conceptual i la complexitat de les dinàmiques implicades.

Fotografia Sarah Kofman

Portada del llibre *Nietzsche et la métaphore* de Sarah Kofman

Tot i que Kofman pot ser considerada una pensadora de les relacions entre les forces, aquesta perspectiva no implica necessàriament que, des de l'enfocament que aquí s'advoca, una de les forces hagi de dominar sempre i sotmetre l'altra en una contesa contínua i incessant que oposa allò femení i allò masculí. Tampoc implica que de la lluita entre forces necessàriament en sorgeixi una síntesi, com succeeix en el pensament dialèctic hegelian. La clau d'aquest pensament relacional de les forces rau en la diferència, en el reconeixement mutu de la diferència i en l'assumpció sense contradiccions de la mateixa. La configuració de nous camins o trajectes feministes no ha de basar-se exclusivament en l'estricta oposició als camins masculinitzats, ja que aquest enfocament representaria una reacció impel·lida per la força reactiva, segons la terminologia deleuziana. Tampoc ha de recaure en la identificació o acceptació acrítica dels camins ja establerts, els quals es fonamenten en la desigualtat i afavoreixen la perspectiva masculina. En canvi, la conceptualització de nous trajectes ha de sorgir d'una perspectiva que transcendeixi el biaix binarista inherent a qualsevol interpretació ancorada en l'abstracció dicotòmica (bé-mal, bell-lleig, ésser-res,

subjecte-objecte). Aquest enfocament pot proporcionar a la teoria feminista eines per fer front als desafiaments més quotidians, concrets i íntims. L'objectiu és superar la dualitat conceptual que sovint ha limitat la comprensió i l'acció, obrint pas a un terreny més ric i complex que permeti explorar noves possibilitats i construir un teixit teòric més ancorat.

Kofman defensa la imperiosa necessitat de fonamentar des de la genealogia crítica del valor dels valors, emprant una metodologia genealògica que es centra directament en la qüestió de la creació i el llenguatge, especialment als conceptes sensibles, les primeres abstraccions *sinnliche Begriffe*. Això requereix dur a terme una tasca prèvia d'ubicació del marc que possibiliti l'aparició d'un concepte, identificant el seu creador i establint com ha estat vinculat amb altres conceptes. És d'una importància crucial comprendre la connexió inicial que la paraula manté amb la voluntat, seguint la perspectiva heideggeriana de la voluntat en la consideració de Nietzsche. En altres paraules, implica tornar a les coses el seu pes, filosofant amb el martell de la següent manera, tal com expressa Heidegger: "Posar a prova totes les coses amb el martell, percebre si produeixen un so buit, qüestionar-se si estan dotades de gravetat i pes, o si se'ls ha tret tota pesadesa" (Heidegger, 2000, p. 72).

LA POETITZACIÓ DEL LLENGUATGE NIETZSCHEÀ: PROPEDEÚTICA PER AL SUBJECTE POLÍTIC FEMINISTA.

La resignificació dels valors associats al concepte implica no només l'establiment d'un nou vincle entre l'home i la dona, sinó també una nova relació entre aquests i el món. Aquesta redefinició no només promou l'afirmació del subjecte femení, sinó que destaca la seva capacitat intrínseca de creació i d'invenció, allunyant-se de la posició passiva o la mer observació del que simplement es reconeix.

Davant d'això, la consideració prioritària recau en la recuperació de la noció de metàfora, la primera fase identificada per Kofman en l'evolució de la filosofia de Nietzsche. La metàfora, concebuda com una capacitat transformadora, s'aplica aquí a la desconstrucció de les associacions convencionals, amb l'objectiu de generar noves perspectives que puguin abraçar plenament les sensacions i les experiències vitals. Aquest enfocament busca establir una manera d'ésser-en-el-món que ja no estigui "apropiada" de manera androcèntrica, sinó que sigui autèntica en termes interpretatius d'una manera radical.

La reconeixença de l'estatut estratègic de la metàfora i la seva tornada als orígens de la creació del llenguatge, juntament amb el seu vincle intrínsec amb la realitat externa i la seva

Fotografia extreta de Freepik

funció representativa, revela que el procés de rehabilitació posa de manifest mancances, omissions, silenciaments i defectes en l'apropiació de l'existent. Aquesta aproximació es revela incapaç de renovar i proporcionar noves maneres de contemplar la realitat, d'expandir els horitzons i d'ampliar el poder expressiu de l'existència viscuda per les dones. La transformació semàntica d'un terme no constitueix només una qüestió lingüística, sinó que respon a un escenari de forces. El desplaçament mateix del seu significat ens remet a una sèrie d'esdeveniments, una lluita de dominacions, i altres factors que configuren l'entramat complex de significats i interpretacions associades.

En un segon àmbit, la ponderació se centra en l'experiència vital humana, lloc on la paraula adquireix diverses i variades textures, des de les essències més subtils del record fins a l'expressió verbal més contundent, emesa post-experiència. Sorgeix la intricada qüestió: pot la paraula efectivament arribar a expressar la totalitat dels qualia que experimenta un ésser humà? Per tractar aquesta interrogant, cal dirigir l'atenció als dos nivells fonamentals que Nietzsche planteja a *Sobre verdad y mentira en sentido extramoral* () en relació amb el procés de coneixement a través del llenguatge. En aquest marc, Nietzsche presenta la seva teoria sobre l'origen del llenguatge: les paraules, al igual que els conceptes, es generen a partir de metàfores, i els conceptes es constitueixen com a residus

d'aquestes metàfores. Així, els conceptes es basteixen sobre l'oblit mateix de la diferència fonamental, de l'antagonisme abismal i de la tensió eternament hostil i irreconciliable que suposa l'intent tradicional de conciliar el llenguatge amb el món.

No es tracta, doncs, d'un procés lògic demostratiu del llenguatge i de la formalitat que el constitueix (la forma de la paraula), sinó d'un model de pensament que revela camins a partir del desplegament del significat d'una intuïció originària present en una metàfora també originària. La impressió que aquest pensament conforma queda encapsulada posteriorment en el concepte, que no és més que un sepulcre, una fixació, el resultat d'un procés de petrificació, com indica Nietzsche en les seves anotacions dels anys 1872-1875. El concepte també posseeix aquesta dualitat. Tot i que momifica el món i el propi pensament (recordem que Nietzsche parla de mòbies conceptuals), també serveix com a guia interpretativa, exposant a l'ésser humà la potencialitat de la seva activitat creadora imperativa, les nombroses possibilitats que obre la seva tendència interpretativa i la mostra inesgotable. En aquest sentit, Kofman comparteix amb Nietzsche la denúncia de la il·lusió de transparència que el concepte pot manifestar respecte a allò que assenyalava. Llança al pensament un desplegament incessant de metàfores i, en aquesta mesura, permet que l'elecció interpretativa prengui un camí propici cap al canvi, fomentant revolucions també cap a la igualtat.

▶▶ CONCLUSIÓ

Enfrontant-se a la multiplicació inabastable i l'obertura indefinible que suposa la contemplació conscient (sense oblidar d'eliminar la metàfora de l'oblit), tant de la potència de l'activitat metafòrica com de l'angoixant aflicció que reflecteix l'abisme (posant de manifest a l'ésser humà la manca de sentit que regeix l'àmbit humà o la seva incapacitat per comprendre'l), es produeix que l'ésser humà assumeixi la seva irrenunciable i fonamental constitució: la de ser creador. Acceptar que allò que és múltiple, l'esdevenir i l'atzar siguin objecte d'afirmació pura, com indica Deleuze en valorar l'eficàcia transformadora del pensament nietzscheà, significa reconèixer que el poder transformador de la creació pot ser una força potent en la desarticulació de les estructures semàntiques que donen forma a la realitat. Sumant-nos a la invitació deleuziana, abracem de nou el sentit positiu de la transvaloració o transmutació que Nietzsche va definir, convertint la negació (la via del nihilisme, de l'abisme sempre obert) en alguna cosa activa al servei de la creació constant.

La integració teòrica de l'obra de Sarah Kofman en l'àmbit del feminisme propicia consideracions ètiques que reverberen en pràctiques substancials. Aquest enfocament, intrínsec a la reflexió kofmaniana, ressalta la centralitat de la creació i la metàfora en l'activitat humana, oferint una potent lent per reavaluar els fonaments ètics en el feminisme contemporani. El desafiament inherent a les estructures semàntiques arrelades, postulat per Kofman, podria orientar una reelaboració de les normes lingüístiques establertes, obrint espais per a la reinterpretació i l'adaptació a la fluïdesa de les experiències femenines en constant transformació. L'exploració de noves perspectives ètiques, inspirada en la multiplicació de significats i l'obertura conscient, esdevé una empresa enriquidora. Aquest paradigma convida l'ètica feminista a considerar una gamma més àmplia d'experiències, fomentant l'autonomia en la construcció de significats ètics. La noció d'apoderament mitjançant l'assumpció de la creació com una constitució irrenunciable incita a reconsiderar el paper de les dones com a agents actius en la configuració i metamorfosi dels valors ètics. Aquest enfocament combat la passivitat inherent a concepcions ètiques tradicionals, advocant per una ètica matisada i contextualitzada. En aquest marc, la incorporació de l'obra kofmaniana al feminisme emergeix com un catalitzador d'enriquiment i complexització dels diàlegs ètic-polítics, inaugurant noves possibilitats per a la reflexió i l'acció dins de l'àmbit de l'ètica feminista contemporània.

BIBLIOGRAFIA

- AMORÓS, C. (2008). "Conceptualizar es politizar". *Almirez*, 15, pàg. 207-218.
- CONILL, J. (2019). *Intimidad corporal y persona humana. De Nietzsche a Ortega y Zubiri*. Madrid: Tecnos.
- DELEUZE, G. (1993). *Nietzsche y la filosofía*. Barcelona: Anagrama.
- DERRIDA, J. (1981). *Espolones. Los estilos de Nietzsche*. Valencia: Pre-Textos.
- HEIDEGGER, M. (2000). *Nietzsche I*. Barcelona: Destino.
- KOFMAN, S. (1972). *Nietzsche et la métaphore*. Paris: Galilée.
- KOFMAN, S. (1975). *Cámara oscura. De la ideología*. Madrid: Taller Ediciones JB.
- KOFMAN, S. (1979). *Nietzsche et la scène philosophique*. Paris: Galilée.
- KOFMAN, S. (1980). *El enigma de la mujer: Con Freud o contra Freud?* Barcelona: Gedisa.
- KOFMAN, S. (1992). *Explosion I: De l'"Ecce Homo" de Nietzsche*. Paris: Galilée.
- KOFMAN, S. (1993). *Explosion II: Les enfants de Nietzsche*. Paris: Galilée.
- LE RIDER, J. (2002). "Nietzsche, una pasión francesa. Cien años de recepción de Nietzsche en Francia". *Revista Enrahonar. Quaderns de Filosofia*, 35, pàg. 89-100.
- NIETZSCHE, F. (2009 ss). *Digitale Kritische Gesamtausgabe, Werke und Briefe*. Paris: Nietzsche Source. Disponible en www.nietzschesource.org/#eKGWB.
- NÁJERA, E. (2020). «Nietzsche después de Mayo del 68». *Endoxa: Series Filosóficas*, 45, pàg. 155-174.
- PERETTI, C. de. (1987). «El intérprete también tiene la palabra: la lectura según Nietzsche». *Revista de Occidente*, 69, pàg. 68-80.